

життя, помножуючи славу свого роду. Вказано кількість років земного життя Григорія – тридцять вісім, також наявне звертання до всіх з проханням згадувати покійного у своїх молитвах.

Остання частина – «Епітафійон» – підсумовуючи, містить мотиви, висвітлені у попередніх частинах панегірика: біографічні, мотиви *vanitas vanitatum*, макабричні, *ars moriendi*, а також *memento mori* – нагадування живим про марноту та мізерію світу та необхідність підготовки до переходу в інший світ.

Отже, система жанрів танатологічного циклу, являючи собою яскраве уособлення трагізму барокового світобачення та віддзеркалюючи засадничі уявлення християнської релігії про марність земного життя людини, посідає чільне місце в системі ідеологічних побудов вітчизняної поезії XVII століття. Панегірик «Плач, альбо лямент...» постає як один з найцікавіших творів цього періоду, він містить фактично усі жанрові різновиди, що обслуговували сферу смерті в бароковому дискурсі: лямент, епітафійон, надгробок тощо. У творі наявні макабричні мотиви минулості і швидкоплинності людського життя, необхідність ретельної підготовки до переходу в інший світ (*ars moriendi*), образи, що стверджують нетривалість та ілюзорність людського існування. Григорій Желіборський зображується як нащадок шляхетського роду, що усвідомлює свій обов'язок перед державою, народом та вірою, свідомо обираючи шлях заступництва грецької апостольської церкви, відстоюючи права православних в католицькій державі.

Література:

1. Анонім Плач, альбо лямент по zestю з свѣта сего вѣчної памяти годного Григория Желиборского // Українська поезія кінця XIV – середина XVII ст. / упор. В. П. Колосова, В. І. Кречетень, М. М. Сулима. – Київ : Наукова думка, 1978, 1992. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://litopys.org.ua/ukrpoetry/anto.htm>
2. Арьес Ф. Человек перед лицом смерти: Пер. с фр./ Общ. ред. Оболенской С.; Предисл. Гуревича А. Я. / Ф. Арьес. – М. : Прогресс-Академия, 1992. – 526 с.
3. Ушкалов Л. В. З історії української літератури XVII–XVIII століть / Л. Ушкалов. – Харків : Акта, 1999. – 216 с.
4. Хейзинга Й. Осень Средневековья / Й. Хейзинга. – Пб. : Издательство Ивана Лимбаха, 2011. – 768 с.

УДК 81'366=512,161

Є. В. Михайлова,

Київській національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ

ЛЕКСИКО-ГРАМАТИЧНІ РОЗРЯДИ ПРИКМЕТНИКІВ ТУРЕЦЬКОЇ МОВИ

У статті розглядається лексико-граматичні розряди прикметників сучасної турецької мови. Описується лексичний корпус прикметника, який включає в себе прикметники визначеної та узагальненої семантики. Також аналізується етимологічний процес становлення та формування у тюркських мовах семантичної категорії.

Ключові слова: прикметник, турецька мова, статична ознака предмета, лексичний розряд.

LEXICAL GRAMMATICAL CATEGORIES OF TURKISH ADJECTIVES

The lexical and grammatical categories of the adjectives in the modern Turkish language are viewed in the article. The article describes the etymology of the Turkish adjective. In the article the types of adjectives are viewed. The article describes lexical corpus of the adjective in the modern Turkish language. This corpus includes adjectives certain and generalized semantics. Also the article analyzes etymological process of formation the semantic category.

Key words: adjective, Turkish language, static attribute of the object, lexical level.

ЛЕКСИКО-ГРАММАТИЧЕСКИЕ РАЗРЯДЫ ПРИЛАГАТЕЛЬНЫХ ТУРЕЦКОГО ЯЗЫКА

В статье рассматривается лексико-грамматические разряды прилагательных современного турецкого языка. Описывается лексический корпус прилагательного, который включает в себя прилагательные определенной и обобщенной семантики. Также анализируется этимологический процесс становления и формирования в тюркских языках семантической категории.

Ключевые слова: прилагательное, турецкий язык, статический признак предмета, лексический разряд.

Лексичний корпус прикметника у різних за статусом класах слів та у різних граматиках визначається неоднозначно. До прикметника зараховують іменники, прислівники, займенники, числівники та дієприкметники, що зумовлено різними причинами у різних граматичних концепціях: не диференціюються морфологічні ознаки слів, що оформлюють різну категорійну семантику слів; не диференціюються синтаксичні відношення та зв'язки, які маркують різну категорійну семантику слів на синтаксичному рівні; не враховується явище транспозиції у граматиці мови.

Наукові та практичні граматики турецької мови визначають два статуси прикметникових класів слів у граматиці мови 1) прикметник – окрема частина мови; 2) прикметник – атрибутивно-функціональний клас слів у межах частини мови предметно-якісне ім'я. Первинність функціонально-синтаксичного критерію спричинила відсутність у деяких граматиках турецької мови прикметника як окремої частини мови (Б. Емре, М. Ергін, Ф. Еркман-Акерсон) і / або означення як окремого члена речення (Т. Аксалан, Т. Генджан, Ю. Гюкнель, З. Коркмаз). Ця тенденція відображена і в граматиці М.О. Баскакова, який прикметник визначає як функціональну форму частини мови предметно-якісне ім'я.

Етимологічний процес становлення і формування у тюркських мовах семантичної категорії 'статична ознака предмета' здійснювався у двох напрямках:

- 1) формування категорії 'якісна ознака предмета';
- 2) формування категорії 'відносна ознака предмета'.

Якісна ознака предмета формується на основі ономазіологічного виокремлення в алтайський та пратюркський період ознакових слів із класу слів «недиференційоване ім'я предметно-якісної семантики».

Диференціація імені на класи предметних та ознакових слів розпочинається в алтайський період на основі лексико-семантичного критерію, що зумовлює функціонально-синтаксичну реалізацію слів із семантичною домінантою ознаки у репозиції до предметно-іменних слів та дієприкметниково-іменних слів, які пізніше розвинулися у фінитні форми дієслова.

Відносна ознака предмета формується на функціонально-синтаксичному рівні: 1) утворенням в алтайський період безафіксного та одноафіксного ізафету; 2) утворенням в пратюркський період двоафіксного ізафету; 3) утворенням у пізній пратюркський період дієприкметників на базі прикметників-атрибутивів із дієслівними коренями, які займали репозицію до іменника.

Виконуючи номінативну функцію, прикметники автономно не співвідносяться з денотатом, а тільки через посередництво означуваного ними іменника, тому категорійна семантика прикметника 'статична ознака предмета' двокомпонентна, вона узагальнює лексичну сему (назву ознаки) та граматичну сему 'означальне відношення' (залежність від носія ознаки – іменника). Категорійна семантика прикметника 'статична ознака предмета' входить до загальномовної семантичної категорії якості, що формує функціонально-семантичне поле, до якого належать слова різних частин мови, але 'статична ознака предмета' виокремлюється в окрему частиномовну категорію за особливостями семантики, а саме статичністю та залежністю від предмета як носія цієї ознаки.

За теорією номінації, прикметник автономно не співвідноситься з денотатом, а тільки через посередництво означуваного ним іменника, тому семантика 'статична ознака предмета' двокомпонентна, вона об'єднує лексичну сему (назву ознаки) та граматичну сему 'означальне відношення' (залежність від носія ознаки – іменника). Прикметники виражають статичну ознаку – якість, властивість, відношення, що безпосередньо або опосередковано характеризує предмет (особу), названий іменником. Така семантика узагальнюється в семантичну категорію 'статична ознака предмета', що визначається узагальненим питанням *nasıl?*.

Питання *nasıl?* (*büyük (nasıl?)*) ← *orman /великий ліс/* вказує на узагальнену категорійну семантику прикметника: у поданому прикладі це означає, що ознака *büyük /великий/* характеризує будь-який *orman /ліс/*. Крім питання *nasıl?*, прикметники відповідають на питання *hangi? kaçınıc? kiminki?*, які диференціюються залежно від конкретної мовленнєвої ситуації та специфіки лексичної семантики прикметника.

Питання *hangi?* (*büyük (hangi?)*) ← *orman /великий ліс/* вказує на ознаку і виражає референцію до конкретної ситуації, описуваної у реченні: у поданому прикладі питання *hangi?* вказує на те, що саме конкретний *orman /ліс/*, про який говориться в реченні, *büyük /великий/*.

Питання *kaçınıc?* (*ikinci (kaçınıc?)*) ← *sinif /другий клас/* вказує на ознаку за порядком при лічбі. Питання *kiminki?* вказує на ознаку предмета за його належністю істотам-людям, рідше – тваринам (*anneninki (kiminki?) /мамина сукня/*).

Лексичні прикметники – це слова, які узагальнюються семантичною категорією 'статична ознака предмета' і виражають цю категорійну семантику лексично, тобто у межах одного слова, яке відповідає на питання *nasıl? hangi? kaçınıc? kiminki?* поза контекстом.

У тюркології, як уже зазначалось, визначення критеріїв поділу прикметників на якісні та відносні є дискусійним питанням. На думку деяких учених, для того, щоб відрізнити якісний прикметник від відносного достатньо врахувати їхні семантичні особливості [2, с. 110]. Інші вчені вважають, що розряди прикметників відрізняються один від одного за своєю морфологічною структурою: якісні прикметники є непохідними, а відносні – похідними [3, с. 302]. Відсутність єдиного загальноприйнятого критерію у визначенні якісних та відносних прикметників призводить до того, що один і той самий прикметник може бути визначений і як якісний, і як відносний, а також до того, що у похідних відносних прикметників з'являються ступені порівняння

Т.Х. Ходжаєв [3, с. 303] слушно зауважує, що у визначенні якісної та відносної семантики прикметника не можна керуватися критерієм словотвірної похідності прикметників, оскільки якісні прикметники можуть бути як непохідними, так і похідними, а відносні тільки похідними.

У турецьких граматиках особлива увага надається опису лексичних розрядів прикметників, які традиційно поділяють за особливостями формування та вираження ознаки на якісні і відносні, використовуючи різні дефініції на позначення цих класів.

Наприклад, М. Ергін [7] визначає: кваліфікативні прикметники (*beyaz /білий/, doğru /правильний/, eski /старий/, gelecek /майбутній/*); означальні прикметники – це такі прикметники, які дають тільки зовнішню, непостійну характеристику (*ormanlı /лісовий/, dağlı /гірський/, yıkık /пральний/*).

Клас якісних та відносних прикметників визначається у турецьких граматиках по-різному, оскільки, керуючись функціональним критерієм визначення прикметників – означальною функцією у препозиції до іменника – турецькі лінгвісти зараховують до цього класу і неприкметникову лексику.

М. Ергін [7] до розряду означальних прикметників відносить вказівні займенники (*bu /цей/, şu /той/, o /той/*), питальні займенники (*kaç /скільки/, hangi /який/, ne /що/*), неозначені займенники (*falan /деякий/, bazı /декотрий/*), кількісні числівники (*bir /один/, iki /два/, yirmi /двадцять/*), порядкові числівники (*birinci /перший/, onuncu /десятий/*), дробові, збірні й інші види числівників (*birer /по-одному/, üçer /по-трое/, beşte iki /два в'ямі/, ikiz /двійня/, üçüz /трійня/*).

М. Хенгірмен [8, с. 145] поділяє прикметники на якісні та означальні, зараховуючи до якісних прикметників звання, титули, назви за сімейним та соціальним станом тощо, виражені іменниками (***Kraliçe Elizabeth /королева Єлизавета/, Bayan Serpil /пані Серпіль/, Bay İsmail /пан Ізмаїл/, Feliz Hanım /пані Феліз/, Hasan Efendi /пан Хасан/, Ali Amca /дядько Алі/, Fatma Hala /тітка Фатма/, Nasrettin Hoca /Hoca Nasrettin /вчитель Насреттин/***).

До означальних прикметників М. Хенгірмен [8, с. 132] зараховує вказівні, питальні, неозначені займенники та числівники:

1) вказівні прикметники, що характеризують предмет через вказівку (*öteki sokak /інша вулиця/, şu sandalye /той стілець/, böyle hava /така погода/, şöyle bir araba /така машина/*);

2) числівні прикметники, що вказують на кількість та порядок предметів при лічбі. За функціями вони поділяються на власне числівні (*sekiz ağaç /вісім дерев/, altmış kişi /шістдесят людей/, üç ay /три місяці/*), порядкові (*ikinci kat /другий поверх/, ilk gün /перший день/, ortanca çocuk /середня дитина/, son sayfa /остання сторінка/*), розділові (*yarımşar /половини/, birkaç /по декілька/, hiçbir /по двох/, dörder /по чотирь/*), дробові (*yüzde elli /n'ятдесять сотих/, yarım elma /пів'яблука/, yarım /половина/, çeyrek /чверть/*);

3) неозначені прикметники, що позначають неозначеність слова (*birkaç kişi /декілька людей/*) і поділяються на: ті, що позначають кількість (*az /мало/, biraz /трохи/, çok /багато/, birçok /дуже багато/, birkaç /декілька/, nice /трохи/, fazla /занадто/*); ті, що узагальнюють сукупність предметів (*her /кожен/, tüm /всі/, bütün /цілий/, herhangi /будь-який/, bir /якийсь/*); ті, що розділяють предмети (*bazı /деякий/, kimi /декто/, her biri /кожен/, başka /інший/*); ті, що позначають цінність, важливість або відсутність предмета (*hiçbir /жоден/, yarı, büyük, yarım /половина/*);

4) питальні прикметники, що характеризують предмет за допомогою питальних слів (*kaç? /скільки?/, hangi? /який?/, nasıl? /який?/, ne /що?/*).

Наведені приклади демонструють класифікаційну непослідовність визначення якісних та відносних прикметників, оскільки у таких класифікаціях не враховуються:

1) морфологічні та семантичні особливості слів на позначення кількості; 2) особливості номінації ознаки у словах із конкретно визначеною та вказівною семантикою.

У дослідженні базовим теоретичним положенням у поділі прикметників на лексико-граматичні розряди є врахування способу референції: співвідношення слова з явищем дійсності.

Лексичні прикметники позначають ознаку предмета різними способами: номінативним – слово називає ознаку предмета і має індивідуальне лексичне значення;

і вказівним (дейктичним) – слово вказує на ознаку предмета, але лексично не визначає її і має узагальнене вказівне значення.

За способом референції прикметники поділяються на два семантичні типи – прикметники визначеної семантики та прикметники узагальнено-вказівної семантики (займенникові прикметники). У межах цих семантичних типів прикметники диференціюються на лексико-граматичні розряди за характерними лексичними, словотвірними і морфологічними ознаками.

Лексичний корпус прикметника об'єднує ад'єктивну лексику, яка структурується за способом референції на два семантичні типи – прикметники визначеної семантики та прикметники узагальнено-вказівної семантики (займенникові прикметники), а у межах цих семантичних типів прикметники за характерними лексичними, словотвірними і морфологічними ознаками диференціюються на лексико-граматичні розряди: 1) прикметники визначеної семантики: якісні та відносні (власне відносні, порядково-відносні, дієприкметники, присвійно-відносні); 2) прикметники узагальнено-вказівної семантики: присвійні; вказівні; ототожнювальні; означальні; питальні; неозначені.

Отже, виконуючи номінативну функцію, прикметники автономно не співвідносяться з денотатом, а тільки через посередництво означуваного ними іменника, тому категорійна семантика прикметника 'статична ознака предмета' двокомпонентна, вона узагальнює лексичну сему (назву ознаки) та граматичну сему 'означальне відношення' (залежність від носія ознаки – іменника). Категорійне значення 'статична ознака предмета' визначається узагальненим питанням *nasıl?*, але залежно від конкретної мовленнєвої ситуації та специфіки лексичної семантики прикметники відповідають на питання *hangi? kaçınıcı? kiminki?*

Категорійна семантика 'статична (непроцесуальна) ознака предмета' функціонально реалізується в *атрибутивних, атрибутивно-предикативних та предикативних синтаксичних відношеннях*, що корелюють із категорійною семантикою прикметника, тому визначають функціональну особливість прикметника як частини мови: функції безпосереднього (присубстантивного) означення та присудка *мають семантико-синтаксичний характер і є первинними синтаксичними функціями* прикметника.

У цих синтаксичних функціях можуть виступати всі прикметники незалежно від особливостей їхньої семантики.

Література:

1. Баскаков Н. А. Морфологическая структура слов и части речи в тюркских языках / Н. А. Баскаков // Советское востоковедение. – 1957. – № 1. – С. 72–85
2. Мирзаев М. Узбек тили / М. Мирзаев, С. Усманов, И. Расулев. – Ташкент, 1962. – С. 175.
3. Ходжаев Т. Х. О дифференциальных признаках прилагательных в тюркских языках / Т. Х. Ходжаев, Р. К. Кунгулпов // Вопросы теории частей речи на материале языков различных типов. – 1968. – С. 301–306.
4. Akaslan T. Bir, Bu, Bazı, Kimi, Hangi, Kaç, Ne? Sifat mı! / T. Akaslan. – İstanbul : Boğaziçi Univ. Yay., 2001. – 37 s.
5. Gencan T. N. Yeni Dilbilgisi / T.N. Gencan. – İstanbul: Ahmet Sait Matbaası, 1946. – 158 s.
6. Erkman-Akerson F. Türkçe Örneklerle Dile Genel Bir Bakış / F. Erkman-Akerson. – İstanbul : Multilingual, 2007. – 282 s.
7. Ergin M. Universiteler için Türk dili / M. Ergin. – İstanbul : Bayrak Yayınlar, 2009. – 544 s.
8. Hengirmen M. Türkçe Dilbilgisi / M. Hengirmen. – Ankara : Engin Yayınevi, 1998. – 624 s.

УДК 81'243:37.018

П. І. Мігірін,

Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ІНШОМОВНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ

Стаття розглядає актуальні питання, пов'язані з перспективами застосування новітніх освітніх технологій і методик навчання з використанням мультимедійних засобів у процесі формування професійної інішомовної комунікативної компетенції у студентів немовних вищих навчальних закладів. Наведено приклади використання контекстного навчання, методу проєктів, інформаційно-комунікативних технологій, застосування професійно орієнтованого підходу до навчання з досягненням комунікативних цілей через фахову інтерактивну діяльність.

Ключові слова: компетенція, інформаційно-комунікативні технології, інішомовна комунікативна компетенція, мультимедійні засоби, контекстне навчання, інтеграція навчальних дисциплін.

PARTICULARITIES OF FORMING PROFESSIONAL FOREIGN LANGUAGE COMMUNICATIVE COMPETENCE

The article examines current issues related to the prospects of the use of the newest educational technologies and teaching methods using multimedia in the process of forming professional foreign language communicative competence of students of non-linguistic specialties.

It is emphasized that innovative methods of teaching foreign languages based on the humanistic approach create conditions for effective improvement of educational process in higher educational institutions. The basic principles of modern methods are: the movement of the whole to the individual, classes orientation for the student (learner-centered lessons), purpose-fulness and meaningfulness of classes, their focus on the achievement of social interaction, the teacher's faith in the success of his/her students, mastering foreign language by using knowledge from other branches of science. The article provides examples of implementing contextual learning, project method, information and communicative technologies, the use of professionally oriented approach to achieve communicative goals by means of professional interactive activities.

The article stresses the need of strengthening the autonomy (independence) of students who act as active subjects of training process. This is achieved through clear planning and organization of classroom and independent work of students by using creative tasks, defined forms and methods of work, and also owing to the detailed guidelines on foreign language courses. All activities aimed at developing creativity of students ensure the practical orientation of training and combine individual, pair and group forms of work.